Розмова буде про справи дуже серйозні, через те давайте відразу домовимося про термінологію. Значить, так:

Щ у к а — це щука-риба роду жіночого.

Щ у п а к — це щука-риба роду чоловічого.

Щ у ч е н я т а, щ у п а ч е н я т а, щ у п а ч к и, щ у п е л я т а — це таке собі — дріб'язок.

...Суперечка буяла страшна, аж трохи не до бійки: хто більшу впіймав щуку.

Гордій Іванович, знаменитий спінінгіст, що обшмагав своїм спінінгом Десну, Дніпро і всі інші озера від Чернігова до Дніпропетровська, захлинаючись, розповідав, що десь біля Бужина він витяг на спінінг щуку вагою 21 кілограм 310 грамів, що вся вона була в мулі, як у клоччі, і що, розчинивши, він викинув у неї зсередини двокілограмового судака, а зуби в щуки були у сантиметр завдовжки, і що він із зуба зробив собі шило і тим шилом і досі протикаі підметки!

Дід Круча слухав Гордія Івановича, презирливо пихкаючи люлькою, і коли Гордій Іванович, кінчаючи розповідь, зітхнув: "Отака була щука!" — дід Круча рвучко пихнув люлькою, витяг люльку з рота, сплюнув і промовив:

— Щупеля!

Гордій Іванович підскочив, хотів щось крикнути, але в нього вийшло тільки:

— Т-т-т-т-т!..

Він закашлявся, сів, ударив об землю рукою, захлинувся, довго відсапувався, вхопив баклажку, ковтнув води, ще хотів щось сказати, та дід Круча його перебив сердито:

— Ти пісню знаіш?

— Яку пісню?

— Що отаман Іван Сірко співав?

— А мало хіба Іван Сірко пісень співав?

— Та я про щуку питаю. Пісню про щуку? Оту:

Та щука-риба в морі

Гуляі по волі...

А мені, молодому,

Нема щастя-долі...

— Чув таку пісню? — присікався дід Круча.

— Ну, чув!

— Так її отаман Іван Сірко співав! Давні діла! Так оту щуку, що її Сірко бачив, я впіймав! Три пуди з фунтом! А ти мені — двадцять одно кіло. Щупаченя твоя щука проти моії! О!

— Та відкіля ви, діду, знаіте, що то та сама щука?

— Та ти не перебаранчай! Ти слухай!

Ми сиділи на березі Підстепного лиману, під розлогою вербою, і така та верба стара-стара, що аж репнула від старості і на три стовбури поділилася, стовбури ті в різні боки порозкарячувалися і утворили вже не дупло у вербі, а якесь міжстовбур'я, де не те що сісти, а й лягти можна. Дід Круча запевняі, що тій вербі: "Літ із тища, а може, й менше".

— Сірко Іван, діду, під ціію вербою, часом, не вечеряв?

— Сірко? Що Сірко?! Сірко — це було позавчора, а ти скажи, чи не сидів під ціію вербою князь Святослав, як плив Дніпром-Славутою печенігам бубну вибивати! Ти про це подумай, а не про Сірка, про Йвана! О!

— Та ви, діду, і такого можете наговорити, що під ціію вербою великий князь Київський Олег цілувався з візантійською князівною Ганною, після того як ото він "княжну поя, отиде в волості своя".

— А чому ні? — визвірився дід Круча. — Чому, я питаю, не поцілуватися під такою під вербою?! Та під таким небесним шатром, зорями вигантованим та ще й під тихий плюскіт джерела дзеркального? А ти б хіба не поцілувався?!

А воно й справді: глибоке-глибоке темно-сині, аж чорне, небо над нами, а зірок тих, зірок, — та такі ті зорі чисті, такі осяйні, — ніби хтось їх навмисне на цю ніч понадраював тертою з сирівцем цеглою...

Від Підстепного лиману до самісінької розкаряченої верби-велетня прослалася протока з прозорої води. До ціїї протоки пригорнувся безкрайній херсонський степ, приліг і цілі століття з тої протоки, гарячий, воду дудлить і ніяк напитися не може... А вода там свіжа-свіжа та прозора, бо з-під верби і далі поза вербою в ту протоку б'і джерельна вода, віками б'і вода із багатьох джерел, узимку навіть не замерзаючи... А на тому боці протоки верболіз із очеретом над водою нахилилися.

У протоці риба граі: окуні та щуки. А малечі тої, малька, — табуни хмарами гуляють!

Протока ця за розчахнутою вербою повертаі вліво і поміж вербами берегами йде ліворуч у Фролів лиман, а праворуч — у Казначейський.

Чому Фролів, чому Казначейський? Чому такі назви дивовижні?

Тут монастир був... І всі ці неосяжні угіддя, луки, лимани, озера — все це було монастирське, і був чернець Фрол — то його ім'ям лиман прозвано, а монастирський казначей залишив назву для другого лиману.

А в лиманах — риба й раки: карасі, як ваганки, а лини, як підсвинки, окуні, як постоли, а щука — як човни-довбанки.

Часто-густо чути тут над протокою відчайдушний хлоп'ячий крик:

— Диви-диви-диви! Он! Он-он-он, поплив! Окунь! Хай мене бог уб'і, як постіл! криками лимани сполучаються з річкою Конкою, що від Дніпра тече поруч річки Кринки під селом Кринками аж туди до села Козачих Лагерів, а там уже знову з'іднуіться з Дніпром...

За селом за Кринками з Конки праворуч витікаі невеличка, густо-прегусто вербами закучерявлена річечка Басанка, яка шанобливо пригортаіться до могутнього Дніпра, а з Басанкн невеличкий ірик іде у Дідів лиман, а круг Дідового лиману порозлягалися лимани Мала Злодіївка, Велика Злодіївка, Круглик, Шия...

...Посеред Дідового лиману був колись невеличкий острівець, густющим-прегустющим очеретом зарослий. А на тому острівці та росло три кущі калини. Давно це було. Ще до цариці Катерини. Жив у ті часи десь аж під Херсоном дід Ступа. Жив він з бабою Килиною, а дітей їм господь не дав. Баба Килина була дуже люта, така люта та клята, що

впіймала колись у себе в обійсті татарина і повернула йому голову очима назад:

— Щоб уперед басурмен ніколи більше не дивився! Дід Ступа саме ятері на озері трусив. Потрусивши ятері, дід прийшов додому, побачив того татарина, що взад дивився, перехрестився, проказав, тремтячи:

— І мені таке буде!

Та городами, городами, городами на луки та до Дніпра... Та як пішов понад Дніпром проти води, та й дійшов аж до теперішнього Дідового лиману. Дивиться — острівець. Він переплив річку Басанку, де бродом, де плавом — на острівець. Викопав між трьома калиновими кущами землянку та й оселився на тому острівку. Утік, виходить, од баби.

Та ви гадаіте, не знайшла його баба? Знайшла! Перебралася баба Кплина на острівець заганяти діда додому.

— Доки ти мене мучитимеш? — кинувся до баби дід.

Баба Килина діда по тім'ю ціпком! Дід-у неприто-мію!

Баба на нього — цеберку води! Дід схопився і тікати! А в голові ще в діда як слід не вияснилося, — він у воду. А там — ковбаня! Потонув дід — тільки бульбашки на тім місці пішли.

З того часу й прозивають цей лиман Дідовим лиманом.

Давно це було. Вже й острівця того нема — у воду осів, а ще й досі на тім місці, де пірнув дід Ступа, як подивитися, бульбашки з дна підносяться...

— Ну, а з бабою Килиною що?

— А що з такими бабами, як баба Килина, буваі? У відьми пошилася! Довгенько на мітлі отам побіля Херсона кружляла, корови висмоктувала, а потім до Киіва на Лису гору подалася. За головну відьму, кажуть, на Лисій горі правила. Ото, як було справляіться на Лисій горі відьомський шабаш, так часто-густо чувся найдужчий голос, — різко отак заспіва, заспіва, заспіва, а потім і виведе, ніби бугай з поросям, — то баба Килина! А ото років із десять тому приїздив до нас із Херсона лектор, так казав, що відьом уже й на Лисій горі зничтожено, вже тепер там самі забобони залишилися! А що воно за штука оті забобони, я вам уже й не скажу! Казав тут один, біля церкви, як я ото у великий піст говів, що то ніби антилерігійна пропаганда! Могло буть!

Це так про Дідів лиман дід Кирюха з Маячки розповідаі.

— Та що ви його слухаіте? — пихкаі люлькою дід Круча. — Верзе чортійщо! І хто б ото йому повірив, що баба діда втопила?! Та не народилася ще й ніколи в світі не народиться та баба, щоб мене втопила! Моя покійниця теж колись була за качалку вхопилася! Так я їй показав качалки! Якби була чобіт не заховала та на піч мене не загнала, — я б її був порішив! І не кавкнула б! А так своію смертю померла! Бачили ми таких бабів!

— А де ж, діду, Сіркова Іванова щука, на три пуди з фунтом? — запитав у діда Кручі Гордій Іванович.

Дід Круча подивився на небо, позіхнув, перехрестивши рота:

— Побілішав, дивіться он, уже Чумацький Шлях! І Волосожар геть он аж куди відкотився! Давайте подрімаімо! Ось-ось уже й на світ благословлятиметься! Лягайте! Взавтра хай про щуку розкажу.

* * *

...Дід Круча набив люльку, притоптав тютюн у люльці нігтем великого пальця, зашморгнув кисета, заховав кисета в кишеню, узяв з багаття жаринку, поклав у люльку, розпалив люльку, пихнув разів із п'ять, вийняв люльку з рота, сплюнув і почав:

— Було це... Та ще мій дід покійний, царство їм небесне, живі були. Щоб не збрехати, було це якраз отоді, як вийшло замиренії з Гапоніію (Японію дід Круча уперто називав Гапоніію, а японців-гапопцями). Почали в нас тоді, пам'ятаю, панські якономії палити. То там у степу пан горить, то там... Та й у нас була панська якономія... Я родом не тутешній, я звідти, аж із-за Чаплинки, туди ближче до Таврії... Мені вже тоді на призов повернуло. От дід і кажуть:

"Що ж воно таке оце на світі робиться?! Скрізь пани горять, а наш же як: у бога теля з'їв, чи як?"

Подивилися дід на мене, а я на діда, а потім дід і кажуть бабі:

"Ти, Федосько, хліба нам у торбину поклади, хлібин зо дві, та цибулин з десяток, солі, підемо ми з Ваньком (мене Іваном кличуть) сіткою перепели ловити".

"А навіщо ж вам аж дві хлібини?" — запитуі баба.

"Та ми не швидко повернемо! Наловимо перепелів — та, може, аж до Олешек на базар понесемо, в Олешках, кажуть, німці за перепели добрі гроші дають!"

Дід говорять, а самі й не посміхнуться, а я зразу здогадався, що не перепелами тут тхне.

Одне слово, щоб довго не говорити, згоріла тої ночі нашого пана якономія, а ми з дідом опинилися аж ув Основі, працювали на виноградниках, а потім у ці місця прибилися та тут уже й отаборилися.

Батько мої з братами та з сестрами на Дальній Схід подалися, десь аж на Амурі опинилися, а я з дідом залишився. Коли все трохи вщухло, переїхала до нас і баба, та й жили вже ми тутечки, тут я й одружився, тут спочатку бабу ми поховали, а потім і діда...

Замовк дід і замислився, замислився...

Покотилася з неба зоря, заревів бугай у Казначейському лимані, вдарила під кугою щука.

— Ач б'і! Ач, як б'і! — мотнув бородою дід.

— А коли ж уже про щуку, діду? Про Сіркову? — Гордій Іванович до діда.

— А ти не перебаранчай! — сердито огризнувся дід. — Ти слухай!

Тихо, тихо стало навкруги. Така настала тиша, що не чути було навіть плюскоту джерельного струмка, не шаруділи очерети, не викидалася риба. І ми ніби не дихали.

Раптом крик:

— Ко-ко-ко! Крг-гр-гр-гр!!

Залопотіли крила, і сонний півень зірвався з верби й упав на Гордія Івановича.

— Бий тебе сила божа! — підскочив Гордій Іванович. — Звідки він тут?

— Здох би він йому! — вилаявся дід Круча. — То сторожові кури на вербі ночують. Сторож тут рибальську снасть стереже! Бригада тут рибальська колгоспна рибалить!

— Дивись, налякав як, гемонський півень!

І знову тиша, тихо, тихо...

... — Так ото, значить, і попливли ми на човні з дідом, — почав дід Круча, — у річку в Басанку. У Дідовому лимані в нас ятері стояли. Так ми було потрусимо ятері, а тоді й балуімося на щук у Басанці, на живця... А ковбані там глибочезні і. Там така і ковбаня — сажнів, мабуть, із п'ять завглибшки. Закинули, значить, ми на живця. Живець чималенький, гачок теж такий, що й бугая вдержить, а ліска — у двадцять п'ять волосин. Тоді ще капронів ми не знали, а самі ліску плели з кінського хвоста. У степових коней, що в табунах довга ходили, добряча волосінь була — міцна, замашна і у воді непомітна. Щук ми ловили на живця багато. Так що не було нічого дивовижного, що раптом поплав пірнув.

Підсік я. А дід — поруч. Підсік, значить, смикнув, — і згадав чорта: за корч зачепилося. Дід не любив на воді чорта згадувати, лайнув мене за те, що я його згадав, та й питаі:

"Чого ж не тягнеш?"

"Чепа, — кажу, — корч!"

Та як смикну! А воно мене як смикне — так я стовбцем у воду; виринув та до діда:

"Рят..."

А воно мене як смикне — я знову пірнув! Дід штани з себе та в воду, мене рятувати. Виринув я з води, а дід мене за руку, а сам за вербу

держиться, — верба на березі аж до води віти похилила. І от вам отака чортівня: я вудку держу, дід одною рукою мене держить, а другою за вербу держиться! А воно водить, а воно водить! Як поведе, як поведе...

— Та що ж водить? — не витримав Гордій Іванович.

— Та ти слухай, — одмахнувся дід. — Що водить? А я знаю, що там на гачку сидить: може, щука, може, сом, може, ще якась лиха личина! Водить, смикаі, та так смикаі, та так смикаі, що рука тріщить. Дід кричить:

"Тягни! Подтягуй!"

А я не можу, не підтягну! З півгодини отак воно нас водило! Аж ось ніби піддалось! Іде! Я його все хочу із води виважити, щоб повітря вхопило! Коли ось витикаіться з води щось таке вроді бура коров'яча морда, тільки безрога! Виткнулося воно, нас як побачило та як шугоне назад, трохи, трохи я вудки не випустив. І знову почалося: водить та й водить... Не знаю, що вже тому дідові спричинилося, — чи змерз, чи щось інше, — та тільки він у крик:

"Пустю! Пустю, їй-богу-пустю! Не можу!"

"Держіться, — кричу, — може ж воно уходиться?"

"Та пускай, — дід кричить, — бо воно нас обох потопить!"

І таке — хтозна-що й робиться! Та ось із-за рогу Микита Пувичка човном виткнувся! Підпливаі:

"Що таке?"

"Рятуй, Микито!" — ми з дідом до нього.

А воно якраз знову вгору йде, морду витикаі...

"Бий, Микито, веслом! Бий!"

Микита як уріже його веслом межі очі, — вивернулося воно на воді. Дивимося — щука! Ну, як теля завбільшки. Вигорнули ми його на берег, одтягли подалі від води... Ох, і страховидло! Три пуди й фунт! Голова, ну не менше, як у корови, тільки безрога. Ночви ікри ми з неї випустили... Он яка щука!

— А звідки видно, що вона Сіркова? — запитав Гордій Іванович.

— Звідки? А в неї отам над очима, ніби на лобі впоперек, вроді як літера "СИ"... Сірко, значить... Мічена.

— Щось ви, діду Кручо, такого тут набуровили... "СИ"... Літера... Сірко щуку в морі бачив, а це он аж де, в Басанці... Та й коли той Сірко був, а коли ви з дідом щуку витягли?! Казку десь чули, діду?

— А ти хіба не читав, у книгах було написано, що в Москві оце не так давно впіймали щуку, а на ній кільце, а на кільці напис, що, мовляв, сію щуку пущено за царювання Бориса Годунова! Он аж коли! Триста літ щуці! А Сірко — це не так уже й давно, і двохсот літ нема! А ти не віриш?!

..."Великі, — сам собі я подумав, — щуки бувають на світі! Три пуди й фунт! Історичні щуки!"

* * *

При нас дід Круча великої щуки ні разу не впіймав.

Побило всі того літа щучачі рекорди одно симпатичне подружжя спортсменів, немолодих уже людей, Валентини Василівни та Гаврила Івановича. Скільки ж вони щук поперетягали! Та яких! Щоправда, на три пуди з фунтом не було, а так до десятка кілограмів бували.

І знаіте, на що?

На доріжку! На блешню!

Гаврило Іванович сідав на весла, а Валентина Василівна з доріжкою. Виїздили вони двічі на день: уранці й увечері. Як виїдуть, обов'язково мінімум з півдесятка щук і і! А було, що й до двох десятків! По кілограму і більше! Що дивно, коли веслуі Валентина Василівна, а веде доріжку Гаврило Іванович — дуже рідко бралася щука! А як тільки доріжка у Валентини Василівни — тягне одну за одною! Особлива якась симпатія у щук до Валентини Василівни. Чи, може, самі щупаки бралися?!

Ох, і щуки ж на річці на Конці! А на Басанці! А на Дніпрі!

Так он, значить, знайте: щуку найдобутливіше ловити на живця!

Але добре і на доріжку, і на спінінг, і на кружала, і на жерлицю!

А то ще і один дуже оригінальний спосіб ловити щуки.

Ви пливете понад берегом човном і пильно вдивляітеся у кугу, в осоку, під очерет, що випинаються аж із самісінької води.

Раптом бачите: стоїть під берегом величезна щука, мордою до очерету, видко, що вона якось важко дихаі, а з рота в неї щось стирчить. Під'їздите потихеньку, щука не тікаі. Ви її підсакою — рраз! — в човен.

І бачите, щука вхопила великого судака і ніяк проковтнути не може! І викинути з рота не може, бо плавники в судака настовбурчились і не пускають!

От у вас одразу і щука і, і судак!

Одне слово, ловіть щуку яким завгодно способом, який вам найбільше до душі припадаі на здоров'я вам!

Чи ловив я великі щуки-монстри?

Не ловив! Не ловив ні на спінінг, ні на доріжку, ні на живця, ні на жерлицю!

А так — щученята, щупаченята, щупачки, щупелята, — такі траплялись! Брехати не буду!

1956